

İlkokul 4. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Anayasaya ve Mevzuata Uygunluk Yönünden İncelenmesi

Yasemin KUBANÇ¹

¹Dr. Arş. Gör., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ykubanc@firat.edu.tr

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7465-2509>

Muhammed Kürşat ÖKSÜZOĞLU²

²Arş. Gör., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, mkoksuzoglu@firat.edu.tr

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4850-8263>

Geliş Tarihi/Received:12.10.2021 Kabul Tarihi/Accepted:27.12.2021 e-Yayım/e-Printed:31.12.2021.

DOI: <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.2021.179>

ÖZ

Çalışmanın amacı ilkokul 4.sınıf matematik ders kitaplarının anayasaya ve mevzuata uygunluk yönünden incelenmesidir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) yayınevi ve ATA yayıncılık tarafından hazırlanan ilkokul 4.sınıf matematik ders kitapları incelenmek üzere seçilmiştir. Tarama yöntemiyle incelenen ders kitaplarında yer alan metin ve görseller, araştırmacılar tarafından geliştirilen değerlendirme formu ile analiz edilmiştir. Değerlendirme formunda yer alan maddeler MEB (2019) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ‘Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamalar’ bölümü dikkate alınarak oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda; MEB yayınevi ve ATA yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitaplarının çoğunlukla Anayasaya ve mevzuata uygun olduğu görülürken, aynı zamanda her iki ders kitabının benzer olumsuz unsurlar taşıdığı tespit edilmiştir. Bu unsurların; toplumsal eşitsizlik, cinsiyet eşitsizliği ve içeriğin toplumun tüm katmanlarına hitap etmemesiyle ilgili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Matematik ders kitapları, anayasa ve mevzuata uygunluk, görsel inceleme, metin inceleme, ders kitapları

Examination of Primary School 4th Grade Mathematics Textbooks in Terms of Compliance with the Constitution and Legislation

ABSTRACT

The aim of the study is to examine primary school 4th grade mathematics textbooks in terms of compliance with the constitution and legislation. In this context, primary school 4th grade mathematics textbooks prepared by the Ministry of National Education and ATA publications were selected for analysis. The text and images in the books examined by scanning method were analyzed with the evaluation form developed by the researchers. In the prepared form, MEB (2019) Board of Education and Discipline, ‘Criteria and explanations that will be the basis for evaluation in the examination of the draft textbook and training tools and their e-contents’ were taken into consideration. As a result of the research, it was seen that the books prepared by both publishers are mostly in accordance with the constitution and legislation. Both textbooks have similar negative elements. It is seen that these elements are related to social equality, gender equality and the content appealing to all layers of the society.

Keywords: Mathematics textbooks, constitutional and regulatory compliance, visual inspection, text analysis, textbooks

1. GİRİŞ

Bir derste, bilgilerin öğrenciye aktarımı sürecinde öğretim programları esas alınarak hazırlanmış, öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun basılı eğitim araçlarına ders kitapları denmektedir ve ders kitapları aynı zamanda en yaygın öğretim materyalleridir (Bayrakçı, 2005). Benzer şekilde Demirel ve Kıroğlu (2019; s.2) ders kitabını “her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser” olarak tanımlamıştır.

Geçmişten günümüze ders kitapları eğitim politikalarında ve kalkınma planlarında geniş yer almıştır (Bayrakçı, 2005). Ders kitaplarının sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en sık başvurulan araç olduğu ifade edilmiştir (Coşkun, Kaya ve Kuglin, 1996). Aynı şekilde ders kitapları öğrencilerin konuları tek başlarına öğrenmelerinde, öğrendikleri bilgileri tekrar etmelerinde ve öğrenme eksikliklerini gidermede önemli bir yere sahiptir (Kılıç ve Seven, 2002). Diğer yandan ders kitapları öğretmen ve öğrenci ile öğretim programı arasında köprü görevi görmektedir (Arslan ve Özpınar, 2009). Öğretmenler öğretim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ile ölçme ve değerlendirme boyutlarını ders kitapları sayesinde pratik olarak görebilmektedir (Demirel ve Kıroğlu, 2019). Aynı şekilde ders kitapları, öğrencilere öğretim programında yer alan kazanımları bir bütün halinde sunmakta, öğrencilerin tekrar, pekiştirme, sınava hazırlanma ve kendi hızlarına göre çalışma olanağı sağlamaktadır (Sefa, 2009). Dolayısıyla ders kitaplarının öğretim programının hedeflerini somut olarak ne kadar yansıtabildiği, Milli Eğitim Bakanlığının standartlarına göre hazırlanma konusunda ne kadar başarılı oldukları incelenmesi gereken önemli konulardan biridir.

Milli Eğitim Bakanlığı (2019) “Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları” dört başlıkta ele almaktadır. Bunlar; anayasa ve mevzuata uygunluk, bilimsel yeterlilik, eğitim ve öğretim programının kapsamıyla kazanımlarını karşılayacak kapasitede olması, görsellerle içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek şekilde planlanması ve öğrencinin gelişim özelliklerine uygun olmasıdır. Söz konusu bu kılavuzun temel amacı, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak olan ders kitaplarının Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarına uygun bir şekilde hazırlanması ve sonrasında ilgili kurullar tarafından incelenerek değerlendirilmesi ve yayımlanmasıdır (Kazancı Dede, 2020). Her ders kitabı gibi matematik ders kitapları da bu kriterler ve açıklamalar doğrultusunda hazırlanmalıdır. Dane, Doğar ve Balkı (2004) matematik derslerindeki başarısızlığın nedenleri arasında; kitaplardaki ifadelerin karmaşık ve anlaşılmaz oluşu, verilen örneklerin günlük yaşamla yeterince ilişkilendirilememesi olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Sefa (2009) kavram yanlışlarından ve hatalardan yeterince arınmamış bir ders kitabının matematikte öğrenmeyi zora soktuğunu ifade etmiştir.

Matematik ders kitaplarını çeşitli açılarından inceleyen birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Matematik ders kitaplarının incelendiği çalışmaların birçoğu ders kitaplarında yer alan problemlerin incelenmesi üzerinedir (Bayraktar, 2019; Ildırı, 2009; Mutu, 2008; Sakin, 2019). Sakin (2019) çalışmasında ilköğretim 3. sınıf ders kitaplarında yer alan problemlerin bağlamlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında yer alan problemlerin yarısının bağlam ve bağlam boyutlarına yer vermediğini ayrıca gerçek hayat problemlerine daha az yer verildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Bayraktar (2019) matematik ders kitaplarında yer alan soruların sağladığı öğrenme fırsatlarını araştırmıştır. Araştırma sonucunda ders kitaplarında, daha çok öngörü gerektirmeyen problem çözme stratejilerini seçmesini ve uygulamasını isteyen seviye 2 ve seviye 3 türünde bağlamsallaştırılmayan soruların yer aldığını belirtmiştir. Aynı şekilde Ildırı (2009) ilköğretim 5. sınıf matematik ders kitabında ve öğrenci çalışma kitabında yer alan problemleri incelemiş ve bu problemlere ilişkin öğretmen görüşlerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda, söz konusu problemlerin dil ve anlatım ile görsel unsurlar açısından yeterli olduğu ancak problem türü açısından öğretim programının amaçlarına kısmen uygun olduğu görülmüştür. Mutu (2008) bu çalışma sonuçlarını destekler nitelikte öğretmenlerin, 6-7.sınıf matematik ders kitaplarının içeriklerini yetersiz bulduklarını ve konu sıralamasının tutarsız olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir.

Matematik ders kitaplarının biçimsel ve görsel özellikler açısından incelendiği çalışmalara bakıldığında; matematik ders kitaplarının şekilsel olarak yeterli olup olmadığı, teknik tasarım ve düzenlemelerin etkili bir şekilde yapılıp yapılmadığının incelendiği görülmektedir (Arslan ve Özpınar, 2009; Aydın, 2010; Çakır, 2006; Delice, Aydın ve Kardeş, 2009; Konak, 2018; Taşdemir, 2011; Özpınar, 2009). Arslan ve Özpınar (2009) çalışmalarında 11.sınıf matematik ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine uygun olarak hazırlandığını, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygun özellikler taşıdığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Taşdemir (2011) çalışmasında öğretmenlerin ilköğretim 1.kademede yer alan matematik ders kitaplarının ve Aydın (2010) 8.sınıf matematik ders kitaplarının görsel ve içerik açısından olumlu özellikler taşıdığı yönünde görüş bildirdiklerini belirtmişlerdir. Konak (2018) 11-12.sınıf matematik ders kitaplarının, Çakır (2006) ilköğretim 4.sınıf ders kitaplarının dil-içerik ve görsel açıdan yeterli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmaların aksine Delice, Aydın ve Kardeş (2009) ilköğretim 2.kademe matematik ders kitaplarının görsel öğelerin kullanımı yönünden yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda matematik ders kitaplarının çoğunlukla öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak incelendiği görülmektedir (Başer, 2015; Kocaoğlu Er, 2016; Sefa, 2009; Turan, 2019). Turan (2019) öğretmenlerin, ilköğretim 6.sınıf matematik ders kitabını öğretim programına, içerik ve görsel açıdan da öğrencinin gelişim düzeyine uygun bulduklarını ifade etmiştir. Bu çalışmanın tam aksine Kocaoğlu Er (2016) öğretmenlerin ilköğretim 5-6. sınıf ders kitapları hakkındaki görüşlerini incelediği çalışmasında, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun konu anlatımı ve soru bakımından ders kitaplarını yetersiz bulduklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Başer (2015) çalışmasında ilköğretim öğretmenlerinin matematik ders kitaplarını kullanma yollarını ve öğretmenlerin matematik ders kitapları hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ders kitaplarını ana kaynak olarak gördüklerini ancak birçok yönden geliştirilmeye ihtiyacı olduklarını ifade etmişlerdir. Sefa (2009) çalışmasında ilköğretim 7.sınıf matematik ders kitaplarının araştırmaya katılan öğretmenler tarafından görsel, duyuşsal ve akademik yönden yeterli bulmadıklarını ifade etmiştir.

Matematik ders kitaplarının incelenmesine yönelik olarak daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, ders kitaplarının anayasaya ve mevzuata uygunluğunu bir bütün olarak ele alan bir çalışmaya ulaşamamıştır. Yapılan çalışmaların çoğu cinsiyet (Arslan, 2000; Asan, 2006; Can, 2009; Çubukçu ve Sivasslıgil, 2007; Esen ve Bağlı, 2002; Gümüsoğlu, 1994) ve toplumsal cinsiyet eşitliği (Kandilli, 2020), Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına uygunluğu yönündedir (Arseven, 2003; Işık, 2003; Kazancı Dede, 2020). Kandilli (2020) çalışmasında matematik ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda, matematik ders kitabında yer alan görsel ve metinlerde cinsiyetler arasında eşitliğin dikkate alındığını, ancak rollerin gösterilmesinde eşitsizliklerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kandilli'ye (2020) göre bu sonuç "matematik ders kitabında geleneksel cinsiyet rollerini içeren görsel ve metinlerin kullanılarak, toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının öğrencilere iletmeye devam ettiğini göstermektedir." Arslan (2000) çalışmasında ders kitaplarında cinsiyetçiliği incelemiş ve kadınların toplumsal yaşamda ev işlerine ve çocuk bakımına erkeklerin ise kamusal alanda üretken olmaya yönlendirildiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Gümüsoğlu (1994) çalışmasında 1928-1994 yılları arasındaki ders kitaplarında yer alan cinsiyetçiliği incelemiş ve bu yıllar arasında cinsiyetçiliğin çok değişmediğini kadın ve erkek rollerine ilişkin kalıp tek tiplere yer aldığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Can (2009), Çubukçu ve Sivasslıgil (2007), Asan (2006) ve Esen ve Bağlı (2002) tarafından yapılan çalışmalarda, erkeklerin belirgin şekilde öne çıkartılarak cinsiyet ayrımcılığı yapıldığına vurgu yapmışlardır. Kazancı Dede (2020) 11.sınıf matematik ders kitaplarını içerik yönünden incelediği çalışmasında, ders kitaplarının belirlenen 7 kriteri orta düzeyde karşıladığını ifade etmiştir. Yazar ders kitaplarının nitelik olarak artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Arseven (2003) çalışmasında matematik ders kitaplarının ders kitapları yönetmeliğine uygun olduğunu ancak programdaki yeni yaklaşımların ders kitaplarına yansıtılmasında eksikliklerin olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Işık (2003) 7.sınıf matematik ders kitaplarının Türk Milli Eğitiminin amaçları ve ilkeleri ile örtüşüğünü ancak soru tiplerinin

gündelik hayata yakın olmadığını belirtmiştir.

İlgili araştırmalar ışığında daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle ilkökul 4.sınıf matematik ders kitaplarının Anayasaya ve mevzuata uygunluğunun incelendiği herhangi bir çalışmaya ulaşamamıştır. Bu nedenle bu çalışmada ilkökul 4.sınıfta okutulmak üzere ATA yayınları ve MEB yayınevi tarafından hazırlanmış olan matematik ders kitaplarının Anayasaya ve mevzuata uygunluğu araştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı ve ileride yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini ilkökul matematik ders kitapları oluşturmaktadır. Örneklem olarak ilkökul matematik ders kitapları içerisinde MEB yayınevi ve ATA yayıncılık tarafından hazırlanmış olan ilkökul 4.sınıf matematik ders kitapları seçilmiştir. Bu çalışmada; belirtilen matematik ders kitaplarının “Anayasaya ve mevzuata uygunluğu” karşılaştırmalı bir şekilde incelendiği için çalışma betimleyici bir araştırmadır. Betimleyici araştırmalarda “çalışılan olgu ya da örneklem hakkında elde edilen veriler betimlenerek temel özellikleri tasvir edilir” (Bingöl, 2020).

MEB yayınevi tarafından hazırlanan kitap Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı kurul kararıyla ders kitabı olarak kabul edilmiştir. ATA yayınları tarafından hazırlanan kitap Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 tarihli ve 78 sayılı (ekli listenin 204. sırasında) kurul kararıyla 2018 - 2019 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir. MEB yayınevi tarafından hazırlanan kitap dört yazar tarafından hazırlanmış ve yazarlardan ikisi doktora eğitimi almıştır. ATA yayınları tarafından hazırlanan kitap ise tek yazarlıdır. MEB yayınevi tarafından hazırlanan kitapta görsel tasarım uzmanı, dil uzmanı, program geliştirme uzmanı ve rehberlik uzmanı görev alırken, ATA yayınları tarafından hazırlanan kitapta sadece dil uzmanı ve görsel tasarım uzmanı görev almıştır.

2.2. Veri Toplama

Tarama yöntemiyle incelenen ders kitaplarında yer alan metinler ve görseller ayrıntılı olarak taranmıştır. Bu amaç doğrultusunda kitaplardaki metinler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiş ve sonuçlar verilere dayalı olarak yorumlanmıştır. Doküman analizi, araştırılması düşünülen olgu veya durumlar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerden inceleme yapılması, bilgi geliştirilmesi ve anlam çıkarılması amacıyla yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.3. Veri Analizi

MEB(2019) eğitim araçları ve ders kitaplarını inceleme kriterleri; Anayasa ve mevzuata uygunluk, bilimsel yeterlilik, eğitim ve öğretim programının kapsamıyla kazanımlarını karşılayacak kapasitede olması, görsellerle içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek şekilde planlanması ve öğrencinin gelişim özelliklerine uygun olması şeklinde dört ana başlık altında sınıflandırmıştır. Bu çalışmada ilkökul 4.sınıf matematik ders kitapları sadece “Anayasaya ve mevzuata uygunluk” açısından ele alınmıştır. Bu kapsamda bir değerlendirme formu hazırlanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan değerlendirme formunda yer alan maddeler MEB (2019) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ‘Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamalar’ bölümü dikkate alınarak oluşturulmuştur. Değerlendirme formunda (EK-1) yer alan 27 madde, araştırmacılar tarafından “Evet, Kısmen, Hayır” olmak üzere üç şekilde değerlendirilmiştir. Ders kitaplarının değerlendirme işlemi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği alanlarında iki uzman eğitimci tarafından yapılmıştır. Kodlayıcı görüşleri arasında uyum oranı Miles ve Huberman’ın (1994) “Güvenirlilik=Görüş Birliği/(Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)” formülü kullanılarak hesaplanmış ve kodlayıcı tutarlılık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Kodlayıcılar arası güvenirliliğin .70’in üzerinde çıkması çalışmanın güvenirliliğinin göstergelerindedir.

3. BULGULAR

Bu araştırmada, MEB yayınevi ve ATA yayınları tarafından hazırlanan ilkokul 4. sınıf matematik ders kitapları “Anayasaya ve mevzuata uygunluk” açısından karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Değerlendirme formundaki 27 madde göz önüne alındığında hem ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabının hem de MEB yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabının 23 maddeye tamamen uygun olarak hazırlandığı görülmüştür.

MEB’in “İlkokul 4. Sınıf Matematik Ders Kitabı” ve ATA yayınlarının “İlkokul 4. Sınıf Matematik Ders Kitabı”nın içeriği incelendiğinde; 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2’nci maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ve “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleeri”ne uygun olarak hazırlandığı görülmektedir. Her iki ders kitabının içeriği hazırlanırken eşitlik, din ve vicdan hürriyeti, adalet, düşünce ve ifade özgürlüğü, toplumsal barış ve insan hakları gözetilmiş, bütün insanların eşit ve zgr olduğu ilkesi esas alınmıştır. Dolayısıyla bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal edecek veya kısıtlayacak herhangi bir unsura ders kitaplarında rastlanmamıştır.

MEB ve ATA yayınları tarafından hazırlanan 4. sınıf matematik ders kitaplarının içeriğinde; bireysel, sosyal, mesleki kimlikleri ve kişilikleri kk düşüren ifade ya da imalara yer verilmemiştir. Buna ek olarak toplumun bir kesimini, siyasi görüşünü veya düşünce biçimini aşağılayıcı, dışlayıcı, kk düşürücü anlattımlara yer verilmemiş ve farklı etnik yapılara ilişkin olumsuz genellemeler yapılmamıştır. Benzer Şekilde belirli bir bireyi, toplumu, düşünceyi veya görüşü aşırı yüceltici ifadeler de kullanılmamıştır. Ders kitaplarının içeriği sunulurken; ırk, renk, din, dil, siyasi görüş, etnik köken, mülkiyet veya başka herhangi bir ayırım gözetilmeksizin evrensel insan haklarının herkes için geçerli olduğu ilkesi esas alınmıştır. Verilen örneklerde toplumsal barış ve anlayışı bozacak, kuşaklar arası çatışma oluşturacak unsurlar bulunmamaktadır. Her iki ders kitabının da içeriğinde, öğrencilere kötü tesirde bulunacak Şiddet, korku, hakaret, aşağılama; cinsel içerikli ge, mesaj veya imaya yer verilmemiştir. Ayrıca içerikte terör örgütleri ile irtibatlı ve iltisaklı herhangi bir görsel veya yazılı unsur kullanılmamış; uyuşturucu, alkol, sigara gibi öğrencilere olumsuz örnek oluşturabilecek ögelerden kaçınılmıştır.

Değerlendirme formundaki 25. maddede “İçerikte herhangi bir kişi, kurum, ürün, organizasyon lehine ve/veya aleyhine reklam unsuruna yer verilmemelidir.” ifadesi ve 26. maddede “Tasarımda kullanılan ögeler haksız rekabete yol açabilecek lehte ve/veya aleyhte reklam yahut manipülasyon unsuru, ticari bir tercih ve yönlendirme içermemelidir.” ifadesi yer almaktadır. Bu maddelere uygun olarak ATA yayınları tarafından hazırlanan 4. sınıf matematik ders kitabının 11., 13., 27., 50., 61., 69. ve 233. sayfalarında yer alan ticari ürünlerde herhangi bir kişiyi, markayı, firmayı tanıtıcı logo, etiket veya tasarıma yer verilmemiştir (rnek Resim 1). Benzer Şekilde MEB’e ait ders kitabının 15., 30., 64., 104., ve 142. sayfalarında yer alan görsellerde de reklam unsuru bulunmamaktadır (rnek Resim 2)

rnek Resim 1 (ATA Yayınları – Sayfa 27)

rnek Resim 2 (MEB Yayınları – Sayfa 142)

Bu bulgulardan farklı olarak MEB ve ATA yayınları tarafından hazırlanan ilkokul 4. sınıf matematik ders kitaplarının değerlendirme formunda yer alan 4., 7., 8. ve 18. maddelere “kısmen” uygun olarak hazırlandığı saptanmıştır. Ders kitaplarının kısmen uygun olduğu maddeler incelendiğinde bu maddelerin toplumsal eşitlik, cinsiyet eşitliği ve içeriğin toplumun tüm katmalarına hitap etmesi ile ilgili olduğu görülmektedir.

Değerlendirme formunda yer alan 4. maddede “konuların işlenişinde veya örneklerde, insanların betimlenmesi ve olayların sunulmasında, toplumsal eşitlik ilkesinin gözetilmesi” gerektiği belirtilirken; 18. maddesinde “içeriklerin toplumsal hassasiyetlere duyarlı, toplumun tüm katmanlarına hitap eder nitelikte” hazırlanması gerektiği belirtilmektedir. Ancak her iki ders kitabının da içeriği incelendiğinde; insanların betimlenmesinde toplumsal eşitlik ilkesine tam anlamıyla uyulmadığı ve verilen örneklerin toplumun tüm katmanlarına hitap etmediği görülmüştür. Örneğin her iki ders kitabında da insanlar betimlenirken sadece beyaz tenli insanların görsellerde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca özel gereksinimli bireylere sadece birkaç örnekte yer verildiği, toplumun tüm katmanlarının yeteri kadar temsil edilmediği söylenebilir (Örnek Resim 3).

Örnek Resim 3 (ATA Yayınları – Sayfa 36)

Değerlendirme formundaki 7. maddede “Verilen örneklerde ve kullanılan karakterlerde kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmelidir.” ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda MEB ve ATA yayınları tarafından hazırlanan ilkökul 4. sınıf matematik ders kitaplarında yer alan metin ve görseller kadın-erkek dağılımı açısından incelenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Metin ve görsellerde yer alan cinsiyetlerin dağılımı

	Kadın				Erkek			
	Görsel		Metin		Görsel		Metin	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
MEB	119	48.7	151	52.8	125	51.2	135	47.2
ATA	145	47	134	54	163	52.9	114	45.9

Tablo 1 incelendiğinde; MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında yer alan görsellerde 119 kadın (%48.7), 125 erkek (%51.2) yer alırken, okuma metinlerinde 151 kadın (%52.8), 135 erkek (%47.2) yer almaktadır. ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında yer alan görsellerde ise kadınlar 145 (%47), erkekler 163 (%52.9) defa temsil edilirken, okuma metinlerinde kadınlar 134 (%54), erkekler 114 (%45.9) defa temsil edilmiştir. Bu doğrultuda; metin ve görsellerde kadın ve erkek dağılımı açısından her iki ders kitabının da makul bir denge gözetildiği söylenebilir. Ancak görsellerin içeriği incelendiğinde; ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabındaki görsellerin MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabındaki görsellere göre daha çeşitlilik arz ettiği söylenebilir. Örneğin; MEB yayıncılığın ders kitabındaki görsellerde yer alan 119 kadın karakterden 53 tanesini “Ezgi” karakteri oluştururken, 125 erkek karakterden 53 tanesini ise “Emre” karakteri oluşturmaktadır (Örnek Resim 4).

Örnek Resim 4 (MEB Yayınları – Sayfa 94)

MEB ve ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitaplarındaki kadın ve erkek karakterlerin hangi mekânlar içerisinde gösterildiği incelenmiştir (Tablo 2). Cinsiyetlerin mekânlara göre dağılımı; ev ve ev çevresi, okul ve okul çevresi, dış mekân, iş yeri/mağaza ve belirsiz olmak üzere 5 kategoride sınıflandırılmıştır. Buna göre; (1) Ev ve Ev Çevresi: Karakter, evin içinde veya evin bahçesindedir. (2) Okul ve Okul Çevresi: Karakter, okulun içinde, sınıfta, koridorda veya okul bahçesindedir. (3) Dış Mekân: Karakter, sokak, cadde, park, tarla gibi dış mekânlardadır. (4) İşyeri/mağaza: Karakter, işyeri, mağaza, dükkân, alışveriş merkezi gibi mekânlardadır. (5) Belirsiz: Karakterin gösterildiği bağlam, mekân belirli değildir.

Tablo 2. Cinsiyetlerin mekânlara göre dağılımı

	MEB				ATA			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Ev ve Ev Çevresi	4	3.2	6	5	26	15.9	45	31
Okul ve Okul Çevresi	67	53.6	69	57.9	53	32.5	51	35.1
Dış Mekân	23	18.4	22	18.4	37	22.7	17	11.7
İş Yeri/Mağaza	5	4	4	3.3	41	25.1	27	18.6
Belirsiz	26	20.8	18	15.1	6	3.6	5	3.4
Toplam	125	100	119	100	163	100	145	100

Tablo 2 incelendiğinde; MEB yayınları tarafından hazırlanan ilkököl 4. sınıf matematik ders kitabında yer alan erkek karakterlerin en çok okul ve okul çevresinde (%53.6) resmedildiği görülmektedir. Okul ve okul çevresini sırası ile dış mekân (%18.4), işyeri/mağaza (%4), ev ve ev çevresi (%4.2) takip etmektedir. Erkek karakterlerin belirsiz mekânlarda gösterilme oranı ise %20.8'dir. Benzer şekilde kadın karakterlerin de en çok gösterildiği mekân okul ve okul çevresidir (%57.9). Okul ve okul çevresini sırasıyla dış mekân (%18.4), ev ve ev çevresi (%5) ve iş yeri/mağaza (%3.3) izlemektedir. Kadın karakterlerin belirsiz mekânlarda gösterilme oranı ise %15.1'dir. ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabı incelendiğinde ise; erkek karakterlerin en çok okul ve okul çevresinde (%32.5) temsil edildiği görülmektedir. Erkek karakterler için okul ve okul çevresini, %25.1 ile işyeri/mağaza, %22.7 ile dış mekân, %15.9 ile ev ve ev çevresi takip etmektedir. Erkeklerin yer aldığı mekânların %3.6'sı ise belirsizdir. Kadın karakterlerin ise en çok gösterildiği mekân %35.1 ile okul ve okul çevresidir. Okul ve okul çevresini, %31 ile ev ve ev çevresi, %18.6 ile iş yeri/mağaza ve %11.7 ile dış mekân izlemektedir. Kadınların yer aldığı mekânların %3.4 ise belirsizdir.

MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında kadın ve erkeklerin mekânsal dağılımı açısından makul bir denge gözetildiği söylenebilir. ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında ise kadın ve erkeklerin mekânsal dağılımında önemli farklar olduğu görülmektedir. Örneğin her iki ders kitabında da kadın ve erkeklerin en çok yer aldığı mekânın okul ve okul çevresi olduğu görülmektedir. Ancak ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında erkek karakterler okul ve okul çevresi dışında genellikle iş yeri/mağaza ve dış mekânda temsil edilirken; kadınlar ise genellikle ev ve ev çevresinde temsil edilmiştir (Örnek Resim 5, 6, 7 ve 8).

Örnek Resim 5 (ATA Yayınları – Sayfa 279)

Örnek Resim 6 (ATA Yayınları – Sayfa 200)

Örnek Resim 7 (ATA Yayınları – Sayfa 244)

Örnek Resim 8 (ATA Yayınları – Sayfa 253)

Değerlendirme formunda yer alan 8. maddeye göre ders kitaplarındaki kadın ve erkeklerin temsilde isnat, ön yargı ve kalıp yargılara yer verilmemelidir. Bu doğrultuda; MEB ve ATA yayınlarına ait ders kitaplarında kadın ve erkekler tarafından temsil edilen mesleklere ilişkin kalıp yargılara yer verilip verilmediği incelenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Cinsiyete göre mesleklerin dağılımı

	MEB		ATA	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
	Akademisyen (1)	Akademisyen (2)	Akademisyen (3)	Akademisyen (5)
	Balıkçı (1)	Çiçekçi (1)	Aktar (1)	Çiçekçi (2)
	Çiftçi (2)	Öğretmen (3)	Çiftçi (2)	Çiftçi (1)
	Dükân Sahibi (1)	Satış Temsilcisi (2)	Doktor (1)	Diyetisyen (1)
	Mobilyacı (1)	Terzi (1)	Dükân Sahibi (3)	Dükân Sahibi (1)
	Nakliyecisi (1)		Elektrikçi (1)	Eczacı (1)
	Pazarıcı (5)		Fabrika İşçisi (6)	Fabrika İşçisi (4)
	Satış Temsilcisi (1)		Futbol Oyuncusu (1)	Hemşire (2)
	Sporcu (3)		İmalatçı (1)	İmalatçı (2)
	Terzi (3)		İnşaat İşçisi (6)	Kimyager (2)
			Kimyager (1)	Marketçi (1)
			Manav (3)	Mimar (3)
Meslekler			Market Sahibi (2)	Öğretmen (4)
			Matbaacı (1)	Pastaneci (2)
			Mimar (1)	Satış Temsilcisi (2)
			Müteahhit (1)	Şirket Sahibi (2)
			Oduncu (2)	Yazar (1)
			Öğretmen (7)	
			Sihhi Tesisatçı (1)	
			Şirket Sahibi (3)	
			Şoför (3)	
			Sporcu (1)	
			Tamir Ustası (6)	
			Tahcı (1)	
			Terzi (1)	
Toplam(%)	10 (19)	5 (9)	25 (59)	17 (36)

Tablo 3'e göre; MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında kadınlar 5, erkekler 10 farklı meslek grubu ile temsil edilirken; ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında ise kadınlar 17, erkekler 25 farklı meslek grubuyla temsil edilmektedir. ATA yayıncılığa ait ders kitabında toplumun çeşitli kesimlerinin çalıştığı meslek gruplarına yer verilirken, MEB yayıncılığa ait ders kitabında ise sınırlı sayıda meslek grubuna yer verildiği görülmektedir. Ancak her iki ders kitabında da erkeklerin kadınlara göre daha çeşitli meslek grupları ile temsil edildiği, cinsiyete göre mesleklerin dağılımında makul bir denge gözlemlendiğini söylenebilir. Ayrıca meslek gruplarının dağılımı açısından da bazı kalıp yargılara yer verildiği ifade edilebilir. Örneğin; MEB'e ait ders kitabında öğretmenlik ve çiçekçilik gibi meslekler sadece kadınlar tarafından temsil edilirken; balıkçılık, çiftçilik, mobilyacılık, nakliyatçılık, sporculuk ve pazarcılık gibi meslekler ise sadece erkekler tarafından temsil edilmektedir (Örnek Resim 9 ve 10).

Örnek Resim 9 (MEB Yayınları – Sayfa 154)

Örnek Resim 10 (MEB Yayınları – Sayfa 268)

ATA yayınlarına ait ders kitabında kadın ve erkekler tarafından temsil edilen meslek gruplarında artış olsa da bazı mesleklerin geleneksel cinsiyet rollerine göre temsil edildiği görülmektedir. Örneğin; çiçekçilik, diyetisyenlik, eczacılık, hemşirelik, pastanecilik ve yazarlık gibi mesleklerin temsilinde sadece kadınlara yer verilirken; doktorluk, elektrikçilik, müteahhitlik, sıhhi tesisatçılık, şoförlük, sporculuk, odunculuk, futbol oynunculuğu, inşaat işçiliği ve tamir ustalığı gibi mesleklerde ise sadece erkeklere yer verilmiştir (Örnek Resim 11 ve 12). Dolayısıyla MEB ve ATA yayınları tarafından hazırlanan ilkökul 4. sınıf matematik ders kitaplarında mesleklere göre kadın erkek temsilde ön yargı ve kalıp yargıların olduğu söylenebilir. Bu durum cinsiyete dayalı meslek ayrımcılığı konusunda, toplumsal bilincin oluşturulmasının önünde önemli bir engel olabilir.

Örnek Resim 11 (ATA Yayınları – Sayfa 261)

Örnek Resim 12 (ATA Yayınları – Sayfa 100)

Kadın ve erkek temsilde en yaygın kalıp yargılardan biri de renklerin cinsiyetçiliğidir. MEB ve ATA yayınlarına ait ders kitaplarında renk cinsiyetçiliğinin yapıp yapılmadığını ortaya koymak amacıyla kadın ve erkek karakterlerin giydikleri kıyafetlerin renkleri incelenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Kıyafet renginin cinsiyetlere göre dağılımı

Renkler	MEB				ATA			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Beyaz	19	54.2	16	45.7	5	55.5	4	44.4
Gri	2	66.6	1	33.3	2	100	0	0
Kahverengi	8	66.6	4	33.3	15	93.7	1	6.2
Kırmızı	10	52.6	9	47.3	34	44.7	42	55.2
Mavi	100	60.2	66	39.7	99	66	51	34
Mor	4	44.4	5	55.5	11	33.3	22	66.6
Pembe	5	8.9	51	91	2	6.6	28	93.3
Sarı	18	62	11	37.9	13	40.6	19	59.3
Siyah	10	71.4	4	28.5	26	81.2	6	18.7
Turuncu	8	47	9	52.9	19	73	7	26.9
Yeşil	18	56.2	14	43.7	33	62.2	20	37.7

Tablo 4 incelendiğinde; MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabındaki erkek karakterlerin en çok mavi (100), beyaz (19), sarı (18), yeşil (18), siyah (10) ve kırmızı (10) renk kıyafetler giydiği; kadın karakterlerin mavi (66), pembe (51), beyaz (16), yeşil (14), sarı (11) ve kırmızı (9) renk kıyafetler giydiği görülmektedir. Kıyafet renklerinin cinsiyetlere göre orantısal dağılımında ise özellikle siyah (%71.4), kahverengi (%66.6), gri (%66.6), sarı (%62) ve mavi (%60.2) renk kıyafetlerin erkekler tarafından; pembe (%91) ve mor (%55.5) renk kıyafetlerin kadınlar tarafından giyildiği görülmektedir. ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında erkek karakterlerin en çok mavi (99), kırmızı (34), yeşil (33), siyah (26), turuncu (19) ve kahverengi (15) renk kıyafetler giydiği; kadın karakterlerin mavi (51), kırmızı (42), pembe (28), mor (22), yeşil (20) ve sarı (19) renk kıyafetler giydiği tespit edilmiştir. Kıyafet renklerinin cinsiyetlere göre orantısal dağılımında ise erkeklerin gri (%100), kahverengi (%93.7), siyah (%81.2), turuncu (%73), mavi (%66) ve yeşil (%62.2) renk kıyafetler giydiği, kadınların pembe (%93.3), mor (%66.6), sarı (%59.3) ve kırmızı (%55.2) renk kıyafetler giydiği saptanmıştır. Bu doğrultuda hem MEB yayınları hem de ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitaplarında; kadın ve erkek karakterlere ait kıyafetlerin renk seçiminde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yer verildiği söylenebilir (Örnek Resim 13, 14 ve 15).

Örnek Resim 13 (MEB Yayınları – Sayfa 192)

Örnek Resim 14 (ATA Yayınları – Sayfa 98)

Örnek Resim 15 (ATA Yayınları – Sayfa 197)

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada ilkökul 4.sınıf matematik ders kitaplarının “anayasaya ve mevzuata uygunluğu” karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Değerlendirme formunda yer alan 27 madde göz önüne alındığında; MEB ve ATA yayınları tarafından hazırlanan ilkökul 4. sınıf matematik ders kitaplarının 23 maddeye “tamamen” uygun olarak hazırlandığı; 4, 7, 8 ve 18. maddelere ise “kısmen” uygun olarak hazırlandığı görülmüştür. Sonuç olarak her iki ders kitabının benzer konularda olumlu ve olumsuz örnekler taşıdığı söylenebilir. Ders kitaplarının kısmen uygun olduğu maddeler incelendiğinde bu maddelerin toplumsal eşitlik, cinsiyet eşitliği ve içeriğin toplumun tüm katmanlarına hitap etmesiyle ilgili olduğu görülmektedir.

MEB ders kitabı inceleme kılavuzunun “anayasaya ve mevzuata uygun olması” kriterinin 4. maddesinde “Konuların işlenişinde veya örneklerde, insanların betimlenmesi ve olayların sunulmasında,

toplumsal eşitlik ilkesi gözetilmelidir” ifadesi yer almaktadır. Ancak her iki ders kitabı incelendiğinde insanlar betimlenirken sadece beyaz tenli insanların görsellerde yer aldığı, ayrıca özel gereksinimli çocuklara sadece birkaç yerde yer verildiği, yaşam tarzı olarak her toplumsal sınıfın değerlerinin tam olarak yansıtılmadığı söylenebilir.

Değerlendirme formundaki 7. maddede “Verilen örneklerde ve kullanılan karakterlerde kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmelidir” ifadesi yer almaktadır. MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında yer alan görsellerde 119 kadın, 125 erkek yer alırken, okuma metinlerinde 151 kadın, 135 erkek yer almaktadır. ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında yer alan görsellerde ise kadınlar 145, erkekler 163 defa temsil edilirken, okuma metinlerinde kadınlar 134, erkekler 114 defa temsil edilmiştir. Dolayısıyla metin ve görsellerde kadın ve erkek dağılımı açısından her iki ders kitabının da makul bir denge gözetildiği söylenebilir. Bu sonucun alanyazındaki diğer çalışmalara (Balcı ve Sel, 2017; Özdemir ve Karaboğa, 2019) göre olumlu yönde farklı olması önemli bir gelişmedir. Cinsiyet eşitliği açısından her iki ders kitabının da benzer özellik göstermesine rağmen; ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabındaki görsellerin daha çeşitli olduğu, MEB yayınları tarafından hazırlanan görsellerin ise daha tekdüze olduğu söylenebilir. Örneğin; MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabındaki görsellerde yer alan 119 kadın karakterden 53 tanesini “Ezgi” karakteri oluştururken, 125 erkek karakterden 53 tanesini ise “Emre” karakteri oluşturmaktadır. İlkokul 4. sınıf düzeyindeki öğrencilerin “somut işlemler döneminde” olduğu göz önüne alındığında; ders kitaplarındaki görsellerin zenginleştirilmesi, konuların somutlaştırılması ve öğrenci seviyesine uygun hale getirilmesi önem arz etmektedir.

Değerlendirme formunda yer alan 8. maddede “Kadın erkek temsilinde isnat, ön yargı, kalıp yargılara vb. yer verilmemelidir” ifadesi ve 18. maddede “İçerik toplumsal hassasiyetlere duyarlı, toplumun tüm katmanlarına hitap eder nitelikte hazırlanmıştır” ifadesi yer almaktadır. Ancak her iki ders kitabında da kadın ve erkekler tarafından temsil edilen mesleklerde kalıp yargıların olduğu söylenebilir. ATA yayıncılığa ait ders kitabında erkekler 25, kadınlar 17 farklı meslek grubu ile temsil edilirken; MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında kadınlar 5, erkekler 10 farklı meslek grubu ile temsil edilmektedir. Benzer şekilde kadınlar genellikle ev ve ev çevresinde, erkekler ise iş yeri ve dış mekânlarda resmedilmektedir. Bu durum kadını “anne ve eş”, erkeği ise “dışarda çalışıp para kazanan” bireyler olarak modellemektedir. Bu sonuçlar daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir (Arslan, 2000; Esen ve Bağlı, 2002; Yaylı ve Çınar, 2014; Balcı ve Sel, 2017; Bağçeli Kahraman ve Özdemir, 2019, Özdemir ve Karaboğa, 2019; Karaboğa, 2020). MEB yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında kadınlar çiçekçi, akademisyen, öğretmen ve satış temsilcisi olarak sadece 5 meslekle temsil edilirken; ATA yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında kadınlar kimyager, fabrika işçisi, şirket sahibi, diyetisyen ve eczacı gibi mesleklerinde yer aldığı 17 farklı meslekle temsil edilmişlerdir. Bu doğrultuda ATA yayıncılığın kadın figürüne toplumun çeşitli katmanlarında yer alan mesleklerinde daha çok yer verdiği, MEB yayıncılığın genellikle kadınları teknoloji, matematik, spor, erkekleri ise sanat, edebiyat, beslenme konularının dışında tuttuğu söylenebilir. Bu durumun cinsiyet ayrımcılığı konusunda toplumsal bilincin oluşturulmasının önünde büyük bir engel olduğu söylenebilir. ATA yayıncılığın ders kitabında toplumun her kesiminin çalıştığı çeşitli meslek gruplarına yer verilirken, MEB yayıncılığa ait ders kitabında sınırlı sayıda meslek gruplarına yer verildiği görülmüştür. Bu sonuç MEB yayıncılığa ait ders kitabının içerik olarak toplumsal hassasiyetlere duyarlı fakat toplumun tüm katmanlarına hitap etmediğini göstermektedir.

Bu araştırmada, MEB ve ATA yayınlarına ait ders kitaplarındaki görsellerde yer alan kadın ve erkek figürlerin giysi renkleri incelenmiş ve cinsiyete göre renk tercihlerinin yapıldığı görülmüştür. Nitekim her iki ders kitabında da renklerin cinsiyete göre oranları incelendiğinde; erkeklerin genellikle siyah, kahverengi, gri ve mavi renk kıyafetler giydiği, kadınların ise genellikle pembe ve mor renk kıyafetler giydiği tespit edilmiştir. Bu sonuca benzer olarak alanyazında; çizgi film (Güder, Ay, Saray ve Kılıç, 2017), reklam (Alabay ve Yağan Güder, 2014), ambalaj tasarımları (Kılıçkaya Boğ, 2018), oyuncak seçimleri (Zelyurt, 2018) ve çocuk kitaplarında (Sevinç Doğan, 2017; Bağçeli Kahraman ve Özdemir, 2019) renk

cinsiyetçiliğinin yapıldığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Balcı ve Sel (2017) tarafından yapılan çalışmada ise ilkököl Türkçe ders kitaplarında renklerin cinsiyetçi bir ayırım olmayacak şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan kıyafetlerde renk cinsiyetçiliğinin yapılması, öğrencilerin renk cinsiyetçiliğini içselleştirmesine ve kendi yaşamındaki renk tercihlerinde cinsiyetçi bir tutum göstermesine neden olabilir.

Sonuç olarak bu araştırmada da daha önce yapılan çalışmalarda (Gümüšoğlu, 1994; Esen ve Bağlı, 2002; Yaylı ve Çınar, 2014; Özdemir ve Karaboğa, 2019; Kandilli, 2020; Karaboğa, 2020; Kazancı Dede, 2020) olduğu gibi hem görsel hem de içerik olarak ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıplarına ilişkin ifadeler yer verilmiştir. Benzer şekilde meslek grupları verilirken hem toplumun tüm katmanlarının yer aldığı mesleklere kısmen yer verilmiş hem de meslekler toplumsal cinsiyet kalıplarına dayalı olarak sunulmuştur. Çocukların toplumsal cinsiyeti somutlaştırmasında ve içselleştirmesinde medya, anne-baba, okul ve kitapların çok önemli birer etken olduğu düşünüldüğünde (Salı, 2018), ders kitaplarında çocukların bilinçaltına toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yerleştirecek simgelere yer verilmemesi gerekir. Kadına yönelik her türlü ayrımcılığının önüne geçilebilmesi için medya, eğitim, siyasi, ailevi ve çevresel faktörlerin bir arada hareket etmesi beklenmektedir. Yıllardan beri yapılan birçok çalışmada (Arslan, 2000; Gümüšoğlu, 1994) ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda birçok olumsuz öge taşıdığına yapılmasına rağmen ders kitapları hazırlanırken söz konusu konularda bir değişikliğe gidilmemesi ayrıca düşündürücüdür.

Bu sonuçlar ışığında aşağıda ki öneriler geliştirilebilir:

- Ders kitaplarında yer alan görsellerde ve okuma metinlerinde, insanların betimlenmesi ve olayların sunulmasında daha hassas davranılması gerekmektedir. Özellikle yayınevlerinin ve ders kitaplarını hazırlayanların toplumsal eşitlik ve cinsiyet eşitliği konularına özen göstermesi, kadın ve erkek temsilde önyargı ve kalıp yargılara sahip olmaması gerekmektedir. Ayrıca içeriklerin toplumsal hassasiyetlere duyarlı olması ve toplumun tüm katmanlarına hitap eder nitelikte hazırlanmasına dikkat edilmelidir.
- Karmaşık ve soyut konuların somutlaştırılarak öğretilmesinde ders kitapları önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle ders kitaplarındaki görseller; zengin ve estetik özelliklere sahip, konuların öğretilmesine yardımcı olacak ve öğrencilerin yaratıcılığını geliştirecek şekilde tasarlanmalıdır.
- Matematik ders kitapları sadece problem ve görsel unsurlar bağlamında ele alınmamalı, değerler eğitimi, insan hakları ve demokrasi, ölçme ve değerlendirme ile dil ve anlatım yönünden de incelenmelidir.
- Farklı branşlara ve yayınevlerine ait ders kitaplarının “anayasa ve mevzuata uygunluğu” incelenmelidir. Bu alanda yapılacak olan çalışmalar sayesinde, yayınevlerinin ve Milli Eğitim Bakanlığının anayasa ve mevzuata daha uygun ders kitapları tasarlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alabay, E. ve Yağan Güder, S. (2014). *Oyuncağ Reklamlarının Mesajı: "Bana Cinsiyetini Söyle, Sana Oyuncayımı Söyleyeyim..."*. Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, I. Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı, 1-16.
- Arslan, S. ve Özpınar, İ. (2009). Yeni İlköğretim 6. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Öğretim Programına Uygunluğunun İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3 (36). syf.26-38
- Arseven, A. (2003). *İlköğretim 7. sınıf matematik ders kitaplarına ilişkin öğretmen, öğrenci ve uzman görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, S. ve Özpınar, İ. (2009). İlköğretim 6. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, syf.97-113
- Arslan, Ş. (2000). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Merkezi
- Asan, H. (2006). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyet Algılarının Saptanması*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli
- Aydın, İ. (2010). *Sekizinci sınıf matematik ders kitabı hakkında öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi.

- Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Bağçeli Kahraman, P. ve Özdemir, H. (2019). Resimli Çocuk Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından İncelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 64-85.
- Balcı, E. ve Sel, B. (2017). İlkokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 723-740.
- Başer, N. (2012). *A case study of elementary mathematics teachers' views of their and students textbook usage and of mathematics textbooks' characteristics*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Bayrakçı, M. (2005). Ders Kitabı Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı 165.
- Bayraktar, İ. (2019). *An analysis of the opportunities to learn afforded by the tasks in a ninth grade Turkish mathematics textbook*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Can, S. (2009). Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü. *Sakarya Üniversitesi uluslararası disiplinlerarası kadın çalışmaları kongre bildirileri*. syf.300-311.
- Coşkun, H., Kaya, İ. ve Kuglin, J. (1996). *Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları*, Ankara: Bizim Büro Basımevi. syf.77-85
- Çakır, A. (2006). *İlköğretim dördüncü sınıf matematik ders kitapları ile ilgili öğretmen görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çubukçu, H. ve Sivasslıgil, P. (2007). 7. Sınıf İngilizce Ders Kitabında Cinsiyet Kavramı. *Dil Dergisi*. Sayı 137
- Dane, A., Doğan, Ç. ve Balkı, N. (2004). İlköğretim 7. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Öğretmen Adayları ve Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (2). syf.1-18
- Delice, A., Aydın, E. ve Kardeş, D. (2009). Öğretmen Adayı Gözüyle Matematik Ders Kitaplarında Görsel Öğelerin Kullanımı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, syf.75-92
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2019). *Ders Kitabı İncelemesi (3.baskı)*. Ankara: Pegem Akademi
- Esen, Y. ve Bağlı, M. T. (2002). İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 35 (1-2). syf.143-154
- Güder, S. Y., Ay, A., Saray, F. ve Kılıç, İ. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İzledikleri Çizgi Filmlerin Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Açısından İncelenmesi: Niloya Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 96-111.
- Gümüşoğlu, F. (1994). *1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. Yüksek Lisans Tezi, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Ildırı, A. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf matematik ders kitabında ve öğrenci çalışma kitabında yer alan problemlerin incelenmesi ve bu problemlere ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana
- Işık, C. (2003). *İlköğretim okullarının 7. sınıflarında okutulan matematik ders kitaplarının içerik, öğrenci seviyesine uygunluk ve anlamlı öğrenmeye katkısı yönünden değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Kandilli, E. (2020). *An examination of social gender equality and social gender roles in fifth grade mathematics textbook and social sciences textbook*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerini. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4847-4881.
- Kazancı Dede, S. Ç. (2020). *11. sınıf matematik ders kitabının içerik yönünden incelenmesi ve öğretmen görüşlerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Trabzon
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara Pegem Yayınları
- Kılıçkaya Boğ, E. E. (2018). Cinsiyetçi Ambalaj Tasarımları. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(27), 1035- 1052.
- Kocaoğlu Er, F. S. (2016). *İlköğretim matematik öğretmenlerinin 5. ve 6. sınıf matematik ders kitaplarına ilişkin görüşleri*.

- Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Konak, Z. M. (2018). *LYS matematik sorularının ve 11-12. sınıf matematik ders kitaplarının dil-içerik açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- MEB (2019). *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları*. MEB:Ankara Erişim adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_kriter.pdf
- Miles, M, B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mutu, B.B. (2008). *6. ve 7. sınıf matematik ders kitapları bakımında öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir
- Özdemir, E. ve Karaboğa, A. B. (2019). Ortaokul Matematik Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781.
- Sakin, R. (2019). *İlkokul 3. sınıf matematik ders kitabındaki problemlerin bağlamlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bolu
- Sefa, A. (2009). *7. sınıf ilköğretim matematik ders kitabının; görsel, duyuşsal ve akademik yönden incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya
- Sevinç Doğan, S. (2017). Cinsiyetçilik Tartışmaları Çerçevesine Mekânın Kullanımı: Uğurböceği Sevecen ve Salyangoz Tomurcuk Anaokulunda. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Turan, B. (2019). *6. sınıf matematik ders kitabının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Yaylı, D. ve Çınar, E. K. (2014). Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), 2074-2096
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri (10.baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Zelyurt, H. (2018). Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Gelişimi Üzerinde Ailenin Etkisinin İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 2001-2017

EK-1

<i>Ders Kitaplarını Anayasa, Kanunlar ve Mevzuata Uygunluk Açısından Değerlendirme Formu</i>	Evett	Kısmen	Hayır
1. İçerik, Anayasa'da ve Millî Eğitim Temel Kanunu'nda açıkça hükme bağlanmış eşitlik ilkesi gözetilerek temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşımla hazırlanmıştır.			
2. İçerik 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2'nci maddesinde ifade edilen "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları" esas alınarak hazırlanmıştır.			
3. İçerik 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2'nci maddesinde ifade edilen "Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri" esas alınarak hazırlanmıştır.			
4. Konuların işlenişinde veya örneklerde, insanların betimlenmesi ve olayların sunulmasında, toplumsal eşitlik ilkesi gözetilmiştir.			
5. Bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal edecek unsurlara kitapta yer verilmemiştir.			
6. İçeriğin düzenlenmesinde bütün insanların eşit ve özgür olduğu ilkesi esas alınmıştır.			
7. Verilen örneklerde ve kullanılan karakterlerde kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmiştir.			
8. Kadın erkek temsilinde isnat, ön yargı, kalıp yargılara vb. yer verilmemiştir.			
9. İçerikteki unsurlarda toplumun değer yargıları, giyim ve hayat tarzı gerçekliğe uygun olarak yansıtılmıştır.			
10. İçerikte çoğulculuk ilkesi gözetilmiştir.			
11. Toplumun bir kesimini, siyasi görüşünü veya düşünce biçimini küçük düşüren yahut ön yargı oluşturabilecek anlatımlara yer verilmemiştir.			
12. Farklı etnik yapılara dair olumsuz genellemelere yer verilmemiştir.			
13. Bireylere ve topluluklara yönelik aşağılayıcı, aşırı yüceltici vb. uç ifadeler kullanılmamıştır.			
14. İçerikte bireysel, sosyal, mesleki kimlikleri ve kişilikleri küçültücü herhangi bir ifade veya imaya yer verilmemiştir.			
15. Toplumsal barış ve anlayışı bozacak veya bunlara zarar verecek herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.			
16. İçerik sunulurken; eşitlik, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, adalet, toplumsal barış ve insan hakları gözetilmiştir.			
17. İçerik sunulurken; ırk, renk, dil, din, siyasal tercih, etnik köken, mülkiyet veya başka herhangi bir ayırım gözetilmeksizin evrensel insan haklarının herkes için geçerli olduğu ilkesi esas alınmıştır.			
18. İçerik toplumsal hassasiyetlere duyarlı, toplumun tüm katmanlarına hitap eder nitelikte hazırlanmıştır.			
19. İçerik rol, statü ve kuşaklar arası çatışma oluşturmayacak mahiyette sunulmuştur.			
20. İçerikte müstehcen ve öğrencilerin maneviyatına müzır olabilecek mesajlar açık veya örtük biçimde kullanılmamıştır.			
21. İçerikte terör örgütleri ile irtibatlı ve iltisaklı herhangi bir görsel veya yazılı öge, ifade yahut imaya yer verilmemiştir.			
22. Tasarım öğelerinde öğrenciler için müzır tesirde bulunacak korku, şiddet, hakaret, aşağılama; cinsel içerikli öge, mesaj ve imaya yer verilmemiştir.			
23. Olumsuz örnek oluşturabilecek görsel öğelere yer verilmemiştir.			
24. İçerikte kişileri, meslek gruplarını, toplulukları vb. aşağılayıcı, dışlayıcı, etiketleyici ifadeler kullanılmamıştır.			
25. İçerikte herhangi bir kişi, kurum, ürün, organizasyon lehine ve/veya aleyhine reklam unsuruna yer verilmemiştir.			
26. Tasarımda kullanılan öğeler haksız rekabete yol açabilecek lehte ve/veya aleyhte reklam yahut manipülasyon unsuru, ticari bir tercih ve yönlendirme içermemektedir.			
27. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri doğrultusunda, kitabın herhangi bir bölümünde yayınevının ve yazarların kimliğini belirleyici herhangi bir öge yer almamaktadır.			